

LIBER SECVNDVS.

Cumq; suo finem mense libellus habet.

PVBLII OVIDII NASO

NIS FASTORVM LIB

RER SECVNDVS.

ANVS habet finem, cum carnis

ne crescat & annus, (eat.

Alter ut it mensis, sic liber alter

Nunc primum uelis elegi maioris

bus itis;

Exiguum memini nuper eratis opus,

Ipse ego uos habui faciles in amore ministros,

Cum lusit numeris prima inuenta suis,

Idem sacra cano, signataq; tempora Fastis,

Ecquis ad hæc illinc crederet esse uiam?

Hæc mea militiæ est, gerimus, quæ possumus, arma,

Dextraq; non omni munere nostra uacat,

Simili non ualido torquentur pila lacerto,

Nec bellatoris terga premuntur equi,

Nec galea tegimur, nec acuto cingimur ense,

His habilis telis quilibet esse potest,

At tua prosequimur studioso pectore Cæsar

Nomina, per titulos ingredimurq; tuos

Ergo ades, & placido paulum mea munera uultu

Respice, pacato si quid ab hoste uacat.

- Februa Romani dixerunt piamina patres,
 20 Nunc quoque dant uerbo plurima signa fidem.
 Pontifices ab rege petunt, & flamma lanas,
 Quis ueterum lingua februa nomen erat.
 Quaeque capit licet domibus purgamina certis,
 Torrida cum mica farra, uocantur idem.
- 25 Nomen idem ramo, qui caesus ab arbore pura,
 Casta sacerdotum tempora fronde tegit.
 Ipse ego flaminiam poscentem februa uidi.
 Februa poscenti pinea uirga data est.
 Denique quocumque est, quo corpora nostra piantur,
 30 Hoc apud infontos nomen habebat auos.
 Mensis ab his dictus, secta quod pelle luperci
 Omne solum lustrant, idque piamen habent.
 Aut quia placatis sunt tempora pura sepulchris
 Tunc cum ferale praeteriere dies.
- 35 Omne nefas, omnemque mali purgamine causam
 Credebant nostri tollere posse senes.
 Gratia principium moris fuit, illa nocentes
 Impia, lustratos ponere facta, putat.
 Actoriden Peleus, ipsum quoque Pelea Phoc
 40 Caede per Aemonias soluit Acastus aquas.
 Vectam frenatis per inane draconibus aegus
 Credulus, immerita Phasida fouit ope,
 Amphiaraides nauapacteo Acheloo
 Solue nefas dixit, soluit & ille nefas.

LIBER SECVNDVS,

Ab nimium faciles, qui tristia crimina cædis 45

Fluminea tolli posse putatis aqua.

Sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres)

Primus, ut est, Iani mensis & ante fuit.

Qui sequitur Ianum, ueteris fuit ultimus anni.

Tu quoq; sacrorum termine finis eras. 50

Primus enim Iani mensis, quia ianua prima est.

Qui sacer est imis manibus, imus erat.

Postmodo creduntur spacio distantia longo

Tempora, bisquini continuasse uiri.

Principio mensis phrygiæ contermina matri 55

Sospita delubris dicitur aucta noui.

Nunc tibi sunt, illis quæ sunt sacrata calendis

Templa deæ; longa procubere die.

Cætera ne simili caderent labefacta ruina,

Cauit sacra prouida cura ducis. 60

Sub quo delubris sentitur nulla senectus.

Nec satis est homines, obligat ille deos.

Templorum positor, Templorum sancte repertor,

Sit superis (opto) mutua cura tui.

Dent tibi cœlestes, quos tu cœlestibus annos, 65

Proq; tua maneant in statione domo.

Tunc quoq; uicini lucus celebratur asyli,

Qua petit æquoreas aduena Tybris aquas

Ad penetrale Numæ capitolumq; tonantem,

Inq; Iouis summi cæditur arce bidens. 70

- 74 Sape graues pluuias adopertis nubibus æther
 Concitat, aut posita sub niue terra latet.
 Proximus hesperias, Titan abiturus in undas
 Gemmea, purpureis cum iuga demet equis
- 75 Illa nocte aliquis, tollens ad sydera uultus
 Dicet, ubi est hodie, quæ Lyra fulsit heri:
 Dumq; Lyram quærit, medijs quoq; terga Leonis,
 In liquidas subito mersa notabit aquas.
 Quem modo cælatum stellis delphina uidebas,
 Is fugiet uisus nocte sequente tuos.
- 80 Seu fuit occultis foelix in amoribus index,
 Lesbida cum domino, seu tulit ipse Lyram.
 Quod mare non nouit, quæ nescit Ariona tellus:
 Carmine currentes ille tenebat aquas.
- 85 Sape sequens agnam, lupus est a uocè retentus,
 Sape auidum fugiens, restitit agna lupum.
 Sape canes, leporesq; una iacere sub umbra,
 Et stetit in saxo proxima cerua leæ
 Et sine lite loquax, cum Palladis alitè cornix
- 90 Sedit, & accipitri iuncta Columba fuit.
 Cynthia sæpetuis, fertur uocalis Arion
 Tanquam fraternis, obstupuisse modis.
 Nomen Arionium, siculas impleuerat urbes
 Captaq; erat Lyricis Ausonis ora sonis.
- 95 Inde domum repetens puppim conscendit Arion,
 Atq; ita quæsitâ arte ferebat opes.

232

LIBER SECVNDVS.

Forſitan inſœlix uentos undaſq; timebas,

At tibi naue tua tutius æquor erat.

Nanq; gubernator, diſtriſto conſtitit eſſe,

Cæteraq; armata conſcia turba manu.

100

Quid tibi cum gladio? dubiam rege nauita puppin,

Non ſunt hæc digitis arma tenenda tuis.

Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,

Sed liceat ſumpta pauca referre Lyra.

Dant ueniam, ridentq; moram, capit ille coronam

105

Quæ poſſet crines phœbe decere tuos.

Induit & Tyrio diſtinctam murice pallam,

Reddidit ic̄ta ſuos pollice chorda ſonos.

Flebilibus numeris, ueluti canentia dura

Traiectus penna, tempora cantat holor.

110

Protinus in medias ornatus deſiit undas,

Spargitur impulſa cœrula puppis aqua.

Inde (ſide maïus) tergo Delphina recuruo

Se, memorant, oneri ſuppoſuiſſe nouo.

Ille ſedet, citharamq; tenet, pretiumq; uehendi

115

Cantat, & æquoreas carmine mulcet aquas,

Dipia facta uident, aſtris Delphina recepit

Iuppiter, & ſtellas iuſſit habere nouem.

Nunc mihi mille ſonos, q; eſt memoratus Achilles,

Vellem Mœzonide pectus ineſſe tuum.

120

Dum canimus ſacras alterno pectine nonas,

Maximus his Faſtis accumulatur honos.

D

- Deficit ingenium, maioræq; uiribus urgent.
 Hæc mihi præcipuo est ore canenda dies.
- 125 Quid uolui demens, elegis imponere tantum
 Ponderis; Heroici res erat ista pedis.
 Sancte pater patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
 Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen, eques.
 Res tamen ante dedit, sero quoq; uera tulisti
- 130 Nomina, iam pridem tu pater urbis eras.
 Hoc tu per terras, quod in æthere Iuppiter alto,
 Nomen habes, hominum tu pater, ille deum.
 Romule concedas facit hic tua magna tuendo
 Mœnia, quæ dederas transilienda Remo.
- 135 Te Tatius, paruicq; Cures, Cænitiæq; sensit.
 Hoc duce Romanum est solis utrunq; latus.
 Tu breue nescio quid uictæ teluris habebas,
 Quodcumq; est alto sub Ioue Cæsar habet.
 Turapis, hic castas Duce se iubet esse maritas,
- 140 Tu recipis luco reppulit ille nefas.
 Vis tibi grata fuit, florent sub Cæsare leges.
 Tu domini nomen, principis ille tenet.
 Te Remus incusat, ueniam dedit hostibus ille,
 Cœlestem fecit te pater, ille patrem.
- 145 Iam puer Idæus media tenus eminent aluo.
 Et liquidas misto nectare fundit aquas.
 En etiam si quis boream horrere solebat,
 Gaudeat, a Zephyris mitior aura uenit.

Quintus ab æquoreis nitidum iubar extulit undis

Lucifer, & primi tempora ueris erunt. 150

Ne fallare tamen, restant tibi frigora restant,
Magnacq; discedens signa relinquit hyems.

Tertia nox ueniet, custodem protinus Vrsæ

Aspicias geminos exeruisse pedes.

Inter Hamadriadas, iaculatricemq; Dianam 155

Calisto sacri pars fuit una chori.

Illa deæ tangens arcus, quos tangimus arcus

Este meæ testes uirginitatis ait,

Cynthia laudauit, promissaq; fœdera serua,

Et comitum princeps tu mihi dixit eris. 160

Fœdera seruasset, si non formosa fuisset,

Cauit mortales, de Ioue crimen habet.

Mille feras syluis Phœbe uenata redibat,

Aut plus aut medium sole tenente diem.

Vt tetigit lucum, densa niger ilice lucus, 165

In medio gelidæ fons erat altus aquæ.

Hic ait in sylua uirgo tegeæa lauemur,

Erubuit falso uirginis illa sono.

Dixerat hoc nymphis, Nymphæ uelamina ponunt,

Hanc Pudet, & tarde dat mala signa moræ. 170

Exuerat tunicas, uteri manifesta tumore,

Proditur indicio ponderis ipsa sui.

Cui dea uirgineos periura Lycaoni cœtus

Defere, nec castas pollue dixit aquas.

D ij

- 175 Luna nouum decies implerat cornibus orbem,
 Quæ fuerat uirgo credita, mater erat,
 Læsa furit luno, formam mutatq; puellæ,
 Quid facis: inuito est pectore passa louem,
 Vtq; feræ uidit turpes in pellice uultus,
- 180 Huius in amplexus Iuppiter inquit eat,
 Virsa per incultos errabat squallida montes,
 Quæ fuerat summo nuper amata Ioui,
 Iam tria lustra puer furto conceptus agebat,
 Cum mater nato est obuia facta suo.
- 185 Illa quidem tanquam cognosceret alitit amens,
 Et genuit, gemitus uerba parentis erant.
 Hanc puer ignarus iaculo fixisset acuto,
 Ni foret ad superas raptus uterq; domos,
 Signa ppinqua micant, prior est (ut diximus) Arctos
- 190 Arctophylax formam terga sequentis habet,
 Sæuit adhuc, canamq; petit Saturnia Tethyn.
 Mænaliâ tactis ne lauet Arcton aquis.
 Idibus agrestis fumant altaria Fauni
 Hic, ubi discretas insula rumpit aquas,
- 195 Hæc fuit illa dies in qua Veientibus aruis
 Ter centum Fabij ter cecidere duo,
 Vna domus uires, & onus susceperat urbis,
 Sumunt gentiles arma professa manus.
 Egreditur castris miles generosus ab iisdem
- 200 E quis dux fieri quislibet aptus erat.

LIBER SECVNDVS.

Carmenis portæ dextra est uia proxima Iano
 Ire per hanc noli quisquis es, omen habet.
 Illa fama refert Fabios exisse trecentos,
 Porta uacat culpa, sed tamen omen habet.
 Ut celeri passu Cremeram tenuere rapacem, 205
 (Turbidus hybernis ille fluebat aquis.)
 Castra loco ponunt, districtis ensibus ipsi
 Thyrrhemum ualido Marte per agmen eunt.
 Non aliter, quam cum libyca de rupe Leones
 Inuadunt sparfos lata per arua greges. 210
 Diffugiunt hostes, inhonestaq; uulnera tergo
 Accipiunt, Thusco sanguine terra rubet.
 Sic iterum, sic sæpe cadunt, ubi uincere aperte
 Non datur, insidias armaq; tecta parant.
 Campus erat, campi claudebant ultima colles. 215
 Syluacq; montanas occulit alta feras.
 In medio paucos, armenta q; rara relinquunt,
 Cætera uirgultis abdita turba latet.
 Ecce, uelut torrens undis pluuiialibus auctus,
 Aut niue, quæ Zephyro uicta tepente fluit. 220
 Per fata, perq; uias fertur, nec, ut ante solebat
 Riparum claufas margine finit aquas.
 Sic Fabij uallem latis discursibus implent,
 Quodq; uident sternunt, nec metus alter inest.
 Quo ruitis generosa domus; male creditis hosti, 225
 Simplex nobilitas perfida tela caue.

- Fraude perit uirtus, in apertos undiq; campos
 Profligant hostes, & latus omne tenent.
- Quid faciant pauci contra tot millia fortes?
- 230 Quid ue, quod in misero tempore restet, adest?
 Sicut aper longe syluis latratibus actus,
 Fulmineo celeres dissipat ore canes,
 Mox tamen ipse perit, sic non moriuntur inulti,
 Vulneraq; alterna dantq;, feruntq; manu.
- 235 Vna dies Fabios ad bellum miserat omnes,
 Ad bellum missos perdidit una dies.
 Ut tamen Herculeæ superessent semina gentis,
 Credibile est ipsos consuluisse deos.
- Nam puer impubes, & adhuc non utilis armis
- 240 Vnus de Fabia gente relictus erat.
 Scilicet ut posses olim tu maxime nasci,
 Cui res cunctando restituenda foret.
 Continuata loco tria sydera, Coruus, & anguis,
 Et medius Crater inter utrunq; latet,
- 245 Idibus illa latent, oriuntur nocte sequenti,
 Quæ tibi cur tria sint tam sociata canam.
 Forte Ioui Phœbus festum solenne parabat,
 Non faciet longas fabula nostra moras.
 I mea dixit auis, ne quid pia sacra moretur,
- 250 Et tenuem uiuis fontibus affer aquam.
 Coruus inauratum pedibus cratera recuruis
 Tollit, & aerium peruolat altus iter.

LIBER SECVNDVS.

Stabat adhuc ficus duris densissima pomis,
 Tentat eam rostro, non erat apta legi.
 Immemor imperij sedisse sub arbore fertur, 255
 Dum fierent tarda dulcía poma mora.
 Iamq; satur, nigris longum capit unguibus hydram,
 Ad dominumq; redit fictaq; uerba refert.
 Hic mihi causa moræ uiuarum obsessor aquarum,
 Hic tenuit fontes, officiumq; meum. 260
 Addis ait culpæ mendacia Phœbus, & audes
 Fatidicum uerbis fallere uelle deum.
 At tibi dum lactens hærebit in arbore ficus,
 De nullo gelidæ fonte bibentur aquæ.
 Dixit, & antiqui monumenta perennia facti 265
 Anguis, auis, crater, sydera iuncta micant.
 Tertia post Idus nudos aurora Lupercos
 Aspicit, & Fauni sacra bicornis erunt.
 Dicite Pierides, sacrorum quæ sit origo,
 Attigerint latias unde petita domos. 270
 Pana deum pecoris ueteres coluisse feruntur
 Arcades, arcadijs plurimis ille iugis.
 Testis eris Pholoe, testes Stymphalides undæ,
 Quicq; citis Ladon in mare currit aquis,
 Cinctaq; pinetis nemoris iuga Nonacrini, 275
 Altaq; Trœzene, Parrhasiæq; niues.
 Pan erat armenti, Pan illic numen aquarum,
 Munus ob incolumes ille ferebat oues.

- Transulit Euander syluestria numina secum,
 280 Hic ubi nunc urbs est, tunc locus urbis erat,
 Inde deum colimus, deuectaq; sacra pelasgis,
 Flamen ad hæc prisco more dialis erat.
 Cur igitur currant, & cur sic currere mos est,
 Nuda ferant posita corpora ueste rogas?
 285 Ipse deus uelox discurrere gaudet in altis
 Montibus, & subitas concipit ipse feras.
 Ipse deus nudus nudos iubet esse ministros,
 Nec satis ad cursus commoda uestis erat.
 Ante Iouem genitum terras habuisse feruntur,
 290 Arcades, & luna gens prior illa fuit.
 Vita feris similis nullos agitata per usus,
 Artis adhuc expers, & rude uulgus erat.
 Pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas
 Nectar erat palmis hausta duabus aqua,
 295 Nullus anhelabat sub adunco uomere taurus,
 Nulla sub imperio terra colentis erat,
 Nullus adhuc erat usus equi, se quisq; ferabat,
 Ibat ouis lana corpus amicta sua.
 Sub Ioue durabant, & corpora nuda gerebant
 300 Docta graues imbres & tolerare notos.
 Nunc quoq; detecti referunt monimenta uetusti
 Moris, & antiquas testificantur opes.
 Sed cur præcipue fugiat uelamina Faunus,
 Traditur antiqui fabula plena ioci.

LIBER SECVNDVS.

Fortē comes dominæ, iuuenis Tīrynthius ibat, 305

Vidit ab excelso Faunus utrunq; loco.

Vidit, & incauit, montanaq; numina dixit,

Nil mihi uobiscum est, hic meus ardor erit.

Ibat odoratis humeros perfusa capillis

Mæonis, aurato conspicienda sinu. 310

Aurea pellebant tepidos umbracula soles,

Quæ tamen Herculeæ sustinuerē manus.

Iam Bacchi nemus, & Tmoli uineta tenebant,

Hesperus & fusco rosidus ibat equo.

Antra subit tofis laqueata, & pumice uiuo, 315

Garrulus in primo limine riuus erat.

Dumq; parant epulas, potandaq; uina ministri,

Cultibus Alciden instruit illa suis.

Dat tenues tunicas getulo murice tinctas,

Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit. 320

Ventre minor zona est, tunicarum uincla relaxat,

Vt posset magnas exeruisse manus.

Fregerat armillas non illa ad brachia factas,

Scindebant magni uincla parua pedes.

Ipsa capit, clauamq; grauem, spoliūq; Leonis, 325

Conditaq; in pharetra tela minora sua.

Sic epulis functi, sic dant sua corpora somno,

Et positis iusta secubuere toris.

Causa repertori uitis quia sacra parabant,

Quæ facerent pure, cum foret orta dies. 330

- Noctis erat mediū (quid nō amor improbus audet?)
 Roscida per tenebras Faunus ad antra tenit,
 Vtq; uidet comites somno, uinoq; solutos,
 Spem capit in dominis esse soporis idem.
 335 Intrat, & huc, illuc temerarius errat adulter,
 Et præfert cautas, subsequiturq; manus.
 Venerat ad strati captata cubilia lecti,
 Et foelix prima sorte futurus erat.
 Vt tetigit fului setis hirsuta Leonis
 340 Vellera, pertimuit, sustinuitq; manus.
 Attonitusq; metu redijt, ceu sæpe uiator
 Turbatum uiso rettulit angue pedem.
 Inde tori, qui iunctus erat, uelamina tangit
 Mollia, mendaci decipiturq; nota.
 345 Ascendit, spondaq; sibi propiore recumbit,
 Et tumidum cornu durius inguen erat.
 Interea tunicas ora subducit ab ima,
 Horrebant densis aspera crura pilis.
 Cætera tentantem cubito Tirynthius Heros
 350 Reppulit, & summo decidit ille toro.
 Fit sonus, & comites inclamat, lumina poscit
 Mœonís, illatis ignibus acta patent.
 Ille gemit lecto grauius deiectus ab alto,
 Membraq; de dura uix sua tollit humo.
 355 Ridet & Alcides, & qui uidere, iacentem.
 Ridet amorem Lyda puella suum.

LIBER SECVNDVS.

Veste deus lusus, fallentes lumina uestes
 Non amat, & nudos ad sua sacra uocat.
 Adde peregrinis causas mea musa latinas,
 Inq; suo noster puluere currat equis, 360
 Cornipedi Fauno casa de more capella,
 Venit ad exiguas turba uocata dapes.
 Dumq; sacer dotes ueribus transiecta salignis
 Exta parant, medias sole tenente uias.
 Romulus, & frater, pastoralisq; iuuentus 365
 Solibus, & campo corpora nuda dabant.
 Castibus, & iaculis, & misso pondere faxi,
 Brachia per lusus experienda dabant.
 Pastor ab excelso, per deuia rura iuuenos
 Romule prædones, & Reme dixit agunt, 370
 Longum erat armari, diuersis exit uterq;
 Partibus, occursum præda recepta Remi est.
 Ut redijt, ueribus stridentia detrahit exta
 Atq; ait, hæc certe non nisi uictor edet.
 Dicta facit, Fabijq; simul, uenit irritus illuc 375
 Romulus, & mensas, ossaq; nuda uidet.
 Risit & indoluit Fabios potuisse, Remumq;
 Vincere, Quintilios non potuisse suos,
 Fama manet facti, posito uelamine currunt,
 Et memorem famam, qui bene gessit habet, 380
 Forsitan & quæras, Cur sit locus ille Lupercal,
 Quæ uelocum tali nomine causa notet.

- Syluia uestalis cœlestia semina partu
 Ediderat, patruo regna tenente suo.
 385 Is iubet auferri paruos, & in amne necari,
 Quid facis? ex istis Romulus alter erat.
 Iussa recusantes peragunt lachrymosa ministri,
 Flent tamen, & geminos ad loca iussa ferunt.
 Albula, quem Tyberim merfus Tyberinus in undis
 390 Reddidit, hybernis forte tumebat aquis.
 Hic ubi nunc fora sunt, lintres errare uideres,
 Quaq; iacent ualles maxime circe tua.
 Huc ubi uenerunt (nec enim procedere possunt
 Longius) ex illis unus, & alter ait.
 395 Ah quam sunt similes, ah quam formosus uterq;
 Plus tamen ex istis iste uigoris habet.
 Si genus arguitur uultu, nisi fallit imago,
 Nescio quem e uobis suspicor esse deum.
 At si quis uestrae deus esset originis author
 400 In tam præcipiti tempore ferret opem.
 Ferret opem certe, si non ope mater egeret.
 Quæ facta est uno mater & orba die.
 Nata simul, moritura simul, simul ite sub undas
 Corpora, deserat, deposuítq; sinu.
 405 Vagierant ambo, pariter sensisse putares.
 Hi redeunt udis in sua tecta genis.
 Sustinet impositos summa cauius Alueus unda,
 Heu quantum fati parua tabella tulit.

LIBER SECVNDVS.

Alveus in limo syluis appulsus opacis,
Paulatim fluuio deficiente sedet, 410

Arbor erat, remanent uestigia, quæq; uocatur
Romula nunc ficus, Romula ficus erat.

Venit ad expositos mirum lupa foeta gemellos,
Quis credat pueris non nocuisse feram?
Non nocuisse parū est, prodest quoq; q̄s lupa nutrit. 415
Perdere cognatæ sustinere manus,

Constitit, & cauda teneris blanditur alumnis,
Et lingit lingua corpora bina sua.

Marte fatos scires, timor abfuit, ubera fugunt.
Nec sibi promissi lactis aluntur ope. 420

Illā loco nomen fecit, locus ille Lupercal.
Magna dati nutrix præmia lactis habet.

Quis uetat Arcadio dictos a monte Lupercos?
Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.

Nupta quid expectas; non tu pallentibus herbis 425
Nec prece, nec magico carmine mater eris.

Excipe foecundæ patienter uerbera dextræ.
Iam focer optatum nomen habebat aui,

Nam fuit illa dies, dura cum sorte maritæ
Reddebant uteri pignora rara sui. 430

Quid mihi clamabat, prodest rapuisse Sabinas
Romulus; hoc illo sceptrā tenente fuit,

Si mea non uires, sed bellum iniuria fecit.
Vtilius fuerat non rapuisse nurus.

- 435 Monte sub exquilio multis inciduus annis,
 Iunonis magnæ nomine, lucus erat.
 Huc ubi uenerunt pariter nuptæq; uirique,
 Suppliciter posito procubuere genu,
 Cum subito motæ tremuere cacumina syluæ,
- 440 Et dea per lucos mira locuta suos,
 Italidas matres inquit, sacer Hircus inito.
 Obstupuit dubio territa turba sono.
 Augur erat (nomen longis intercidit annis)
 Nuper ab Hetrusca uenerat exul humo.
- 445 Ille caprum mactat, iussæ sua terga puellæ
 Pellibus exemptis percutienda dabant,
 Luna resumebat decimo noua cornua motu,
 Virq; pater subito, nuptaq; mater erat.
 Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus,
- 450 Aut quia principium tu dea lucis habes.
 Parce precor grauidis facilis Lucina puellis,
 Maturumq; utero molliter aufer onus.
 Orta dies fuerit, tu desine credere uentis,
 Perdidit illius temporis aura fidem.
- 455 Flamina non constant, & sex referata diebus,
 Carceris Aeoliæ ianua lata patet.
 Iam leuis obliqua subsedit Aquarius urna,
 Proxima ætherios excipe Piscis equos.
 Te memorant fratremq; tuum (nam iuncta micatis
- 460 Signa) duos tergo sustinuisse deos.

LIBER SECVNDVS.

Terribilem quondam fugiens Typhona Dione,

Tunc cum pro coelo Iuppiter arma tulit,

Venit ad Euphraten comitata Cupidine paruo,

Inq; Palæstinæ margine sedit aquæ.

Populus, & cannæ riparum summa tegebant. 465

Spemq; dabant salices hos quoq; posse regi.

Dum later, insonit uento nemus, illa timore

Pallet, & hostiles credit adesse manus.

Vtq; sinu tenuit natum, succurrite Nymphæ,

Et dis auxiliûm ferte duobus ait. 470

Nec mora profuit, pisces subigere gemelli.

Pro quo, quæ cernis, sydera nomen habent,

Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis,

Ne uiolent timidi piscibus ora syri.

Proxima lux uacua est, at tertia dicta Quirino, 475

Qui tenet hoc nomen Romulus ante fuit.

Sive quod hasta curis Priscis est dicta Sabinis,

Bellicus a telo uenit in astra deus.

Sive suo regi nomen posuere Quirites,

Seu quia Romanis iunxerat ille cures. 480

Nam pater armipotens postq; noua Moenia uidit,

Multaq; Romulea bella peracta manu,

Iuppiter inquit habet Romana potentia uires,

Sanguinis officio non eget illa mei.

Redde patri natum, quamuis intercidit alter, 485

Pro se, proq; Remo, qui mihi restat, erit.

- Vnus erit, quem tu tolles in sydera cœli,
 Tu mihi dixisti, sint rata dicta Iouis.
 Iuppiter annuerat, nutu tremefactus uterq;
 490 Est Polus, & cœli pondera mouit Atlas.
 Est locus, antiqui capreæ dixere paludem,
 Forte tuis illic Romule iura dabas.
 Sol fugit, & remouent subeuntia nubila cœlum,
 Et grauis effusis decidit imber aquis.
 495 Hinc tonat, hinc missis abruptitur ignibus Æther,
 Fit fuga, rex patrijs astra petebat equis.
 Lucus erat, falsæq; patres in crimine cædis,
 Hæssissetq; animis forsitan ipsa fides.
 Sed procul e longa ueniebat Iulius alba,
 500 Lunaq; fulgebat, nec facis usus erat.
 Cum subito motu sepes tremuere sinistrae,
 Rettulit ille gradus, horruerantq; comæ.
 Pulcher & humano maior, trabeaq; decorus
 Romulus in media uisus adesse uia,
 505 Et dixisse simul, prohibe lugere Quirites,
 Ne uiolent lachrymis numina nostra suis,
 Thura ferant, placentq; nouum pia turba Quirinum
 Et patrias artes militiamq; colant.
 Iussit, & in tenues oculis euanuit auras.
 510 Conuocat hic patres, iussaq; uerba refert.
 Tempia deo fiunt, collis quoq; dictus ab illo est,
 Et referunt certi sacra paterna dies,

240

LIBER SECVNDVS.

Lux quoq; cur eadem stultorum festa uocetur,
 Accipe, parua quidem causa, sed apta subest,
 Non habuit doctos tellus antiqua colonos, 515
 Lassabant agiles aspera bella uiros.

Plus erat in gladio, quam curuo laudis aratro,
 Neglectus domino pauca ferebat ager,
 Farra tamen ueteres iaciebant, farra metebant,
 Primitias Cereri farra resecta dabant. 520

Vsibus admoniti flammis torrenda dederunt,
 Multaq; peccato damna tulere suo.
 Nam modo uerrebant nigras pro farre fauillas,
 Nunc ipsas ignes corripuere casus.

Facta dea est fornax, laeti fornace coloni, 525
 Orant, ut uires temperet illa suas.

Curio legitimis tunc fornacalia uerbis,
 Maximus indicit, nec stata sacra facit.
 Inq; foro multa circum pendente tabella,
 Signatur certa curia quaq; nota. 530

Stultaq; pars populi quæ sit sua curia nescit,
 Sed facit extrema sacra relicta die.

Est honor & tumultis animas placare paternas,
 Paruac; in extructas munera ferre pyras.
 Parua petunt manes, pietas pro diuite grata est 535
 Munere, non auidos styx habet ima deos.

Tegula porrectis sat est uallata coronis,
 Et sparsæ fruges, paruac; mica salis.

E

- Inq̄ mero mollita Ceres, uiolæq; soluta,
 540 Hæc habeat mediâ testa relicta uia,
 Nec maiora ueto, sed & his placabilis umbra est,
 Adde preces, positis & sua uerba focus,
 Hunc morem Aeneas pietatis idoneus author
 Attulit in terras iuste Latine tuas.
- 545 Ille patris genio sollenia dona ferebat,
 Hinc populi ritus edidicere nouos.
 At quondam dum longa gerunt pugnacibus armis
 Bella, parentales deseruere dies.
 Non impune fuit, nam dicitur omine ab isto
 550 Roma sub urbanis incaluisse rogis.
 Vix equidem credo, bustis exisse feruntur,
 Et tacitæ questû tempore noctis auti.
 Perc; uias urbis latosq; ululasse per agros,
 Deformes animas uulgius inane ferunt.
- 555 Postea præteriti tumultis redduntur honores,
 Prodigijsq; uenit, funeribusq; modus.
 Dum tamen hæc fient uiduæ cessate puellæ,
 Expectet puros pinea tæda dies.
 Nec mihi, quæ cupidæ matura uidebere matri,
 560 Comat uirgineas hasta recurua comas.
 Conde tuas hymenæe faces, & ab ignibus atris
 Aufer, habent alias moesta sepulchra faces.
 Di quoq; templorum foribus caentur opertis,
 Thure facent aræ, stentq; sine igne foci.

Nunc animæ tenues, & corpora functa sepulchris 569

Errant, nunc posito pascitur umbra cibo.

Non tamen hoc ultra, quæ quot de mense supersunt,

Luciferi, quot habent carmina nostra pedes.

Hanc, quia iusta ferunt, dixerè feralia lucem,

Vltima placandis manibus illa dies. 560

Ecce anus in medijs residens annosa puellis,

Sacra facit tacite, non tamen ipsa tacet.

Et digitis tria thura tribus sub limine ponit,

Qua breuis occultum mus sibi fecit iter.

Tunc cantata tenet cum fusco licia plumbo, 565

Et septem nigras uersat in ore fabas.

Quodque pice astrinxit, quod acu traiecit athena,

Obsutum menta torret in igne caput.

Vina quoque instillat, uini quodcumque relictum est,

Aut ipsa, aut comites, plus tamen ipsa bibit. 570

Hosileis linguas inimicæ iunximus ora,

Dicit discedens, ebriæ exit anus,

Protinus a nobis, quæ sit dea muta requires,

Disce, per antiquos quæ mihi nota senes,

Iuppiter in modico luturnæ uictus amore, 575

Multa tulit, tanto non patienda deo.

Ille modo in syluis inter coryleta iacebat,

Nunc in cognatas dissiliēbat aquas.

Conuocat hic Nymphas latium quæcumque tenebant,

Et facit in medio talia uerba choro. 580

- Inuidet ipsa sibi, uitatq; quod expetit illi
 Vestra soror, summo concubuisse deo,
 Consulite ambobus, nanq; est mea magna uoluptas,
 Utilitas uestræ magna sororis erit.
- 595 Vos illi in prima fugienti obsistite ripa,
 Ne sua fluminea corpora mergat aqua.
 Dixerat, annuerant Nymphæ Tyberinides omnes,
 Quæq; colunt thalamos Illia diua tuos,
 Forte fuit Nais Lar nomine, prima sed illi
- 600 Dicta bis antiquum syllaba, nomen erat,
 Ex uitio positum, sæpe illi dixerat Almo,
 Nata tene linguam, nec tamen illa tenet,
 Quæ simul ac tetigit luturnæ stagna fororis,
 Effuge ait ripas, dicta refertq; Iouis.
- 605 Illa etiam lunonem adiit, miserataq; Nymphas,
 Naïda luturnam uir tuus inquit amat,
 Iuppiter intumuit, quæq; est non usa modeste,
 Eripit huic linguam, Mercuriumq; uocat.
 Duc hanc ad manes (locus ille silentibus aptus)
- 610 Nympha, sed infernæ Nympha paludis, erit.
 Iussa Iouis fiunt, accepit lucus euntes,
 Dicitur illa duci tunc placuisse deo.
 Vim parat hic, uultu pro uerbis illa precatur,
 Et frustra muto nititur ore loqui.
- 615 Fitq; grauis, geminosq; parit, qui compita seruant,
 Et uigilant nosira semper in urbe, lares.

LIBER SECVNDVS.

Proxima cognati dixere charistia cari.

Et uenit ad socios turba propinqua deos,

Scilicet a tumulis, & qui periere propinquis,

Protinus ad uiuos ore referre iuuat. 620

Postq; tot amissos quidquid de sanguine restat

Aspicere, & generis dinumerare gradus.

Innocui ueniant, procul hinc procul impius esto

Frater, & in partus mater acerba suos.

Cui pater est uiuax, qui matris digereit annos, 625

Quæ præmit inuisam focus iniqua nurum,

Tantalidæ fratres absint, & Iasonis uxor,

Et quæ ruricolis semina tosta dedit,

Et soror, & Progne, Tereusq; duabus iniquus,

Et quicumq; suas per scelus auget opes. 630

Dis generis date thura boni, concordia fertur

Illo præcipue mitis adesse die.

Et libate dapes, ut grati pignus amoris

Nutriet intinctos missa patella cibos.

Iam tibi suadebit placidos nox humida somnos. 635

Larga precaturi sumite uina manu,

Et bene nos, bene tu patriæ pater optime Cæsar

Dicite, suffuso per sacra uerba mero.

Nox ubi transierit solito celebretur honore,

Separat indicio, qui deus arua suo. 640

Termine siue lapis, siue es defossus in agro

Stypes, ab antiquis tu quoq; numen habes.

E iij

- Te duo diuersa domini de parte coronant,
 Binaq; ferta tibi, binaq; liba ferunt.
- 645 Ara fit hic ignem curta fert rustica testa,
 Sumptum de tepidis ipsa colona focis.
 Ligna senex minuit, concisq; confruit arte,
 Et solida ramos figere tentat humo.
 Tunc sicco primas irritat cortice flammæ,
- 650 Stat puer, & manibus lata canistra tenet.
 Inde ubi ter fruges medios immisit in ignes,
 Porrigit incisos filia parua fauos.
 Vina tenent alij, libantur singula flammis.
 Spectant, & linguis candida turba fauet.
- 655 Spargitur & caeso communis terminus agno,
 Nec queritur, lactens cum sibi porca datur.
 Conueniunt, celebrantq; dapes uicinia supplex,
 Et cantant laudes Termine sancte tuas.
 Tu populos, urbesq; & regna ingentia, finis,
- 660 Omnis erit sine te litigiosus ager.
 Nulla tibi ambitio est, nullo corrumpereis auro.
 Legitima seruas credita rura fide.
 Si tu Signaffes olim triaterida terram,
 Corpore non lato missa trecenta forent.
- 665 Non foret Otryades congestis tectus in armis,
 O quantum patriæ sanguinis ille dedit.
 Quid noua cum fierent capitolia; nempe deorum,
 Cuncta loui cessit turba, locumq; dedit.

243
LIBER SECVNDVS.

Terminus, ut ueteres memorant, inuentus in aede,

Restitit, & magno cum Ioue templa tenet.

670

Nunc quoq; se supra ne quid nisi sydera cernat

Exiguum templi tecta foramen habent.

Termine post illud leuitas tibi libera non est,

Qua positus fueris in statione manes.

Nec tu uicino quicquam concede roganti,

675

Ne uideare hominem praeposuisse Ioui,

Et seu uomeribus, seu tu pulsabere rastris,

Clamato, tuus est hic ager, ille suus

Est uia, quae populum laurentes ducit in agros,

Quondam Dardanio regna petita duci.

680

Illic lanigeri pecoris tibi termine fibris,

Sacra uidet fieri sextus ab urbe lapis.

Gentibus est alijs data tellus limite certo,

Romane spacium est urbis, & orbis idem.

Nunc mihi dicenda est regis fuga, traxit ab illa

685

Sextus ab extremo nomina mense dies.

Vltima Tarquinius Romanae gentis habebat

Regna, uir iniustus, fortis ad arma tamen.

Coeperat hic alias, alias euerterat urbes,

Et Gabios turpi fecerat arte suos.

690

Nanc; trium minimus proles manifesta Superbi,

In medios hostes nocte silente uenit.

Nudarunt gladios, occidite dixit inermem,

Hoc cupiunt fratres, Tarquiniusq; pater.

- 605 Qui mea crudeli lacerauit uerbera terga,
 Dicere ut hoc posset, uerbera passus erat,
 Luna fuit, spectant iuuenem, gladiosq; recondunt,
 Tergaq; deducta ueste notata uident,
 Flent quoq;, & ut secum tueatur bella precantur,
- 700 Callidus ignaris annuit ille uiris.
 Iamq; potens, misso genitorem appellat amico,
 Perdendi Gabios quod sibi monstret iter,
 Hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
 Septus humum riuo sene sonantis aquæ.
- 705 Illic Tarquinius mandata latentia nati
 Accipit, & uirga Lilia summa metit,
 Nuntius ut redijt, decussaq; Lilia dixit,
 Filius Agnosco iussa parentis ait.
 Nec mora, principibus cæsis ex urbe Gabina,
- 710 Traduntur ducibus mœnia nuda suis.
 Ecce nefas uisum, medijs altaribus anguis,
 Exit, & extinctis ignibus exta rapit,
 Consultitur Phoebus, fors est ita reddita, matri
 Qui dederit primus oscula, uictor erit.
- 715 Oscula quisq; suæ matri properata tulerunt,
 Non intellecto credula turba deo.
 Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset,
 Tutus ab insidijs dire Superbe tuis.
 Ille iacens pronus matri dedit oscula terræ,
- 720 Creditus offenso procubuisse pede.

LIBER SECVNDVS.

Cingitur interea Romanis Ardea signis,

Et patitur longas obsidione moras.

Dum uacat, & metuunt hostes committere pugnam,

Luditur in castris, oia miles agit.

Tarquinius iuuenis socios dapibusq; meroq; 725

Accipit, ex illis rege creatus ait,

Dum nos sollicitos pigro tenet Ardea bello.

Nec finit ad patrios arma referre deos,

Ecquid in officio torus est socialis; & ecquid

Coniugibus nostris mutua cura sumus? 730

Quisq; suam laudat, studijs certamina crescunt,

Et feruet multo linguaq; corq; mero.

Surgit cui dederat clarum Collatia nomen,

Non opus est uerbis, credite rebus, ait.

Nox superest tollamur equis, urbemq; petamus. 735

Dicta placent, frenis impediuntur equi.

Pertulerant dominos, regalia protinus illi

Tecta petunt, custos in fore nullus erat.

Eccenurum regis fufis per colla coronis

Inueniunt posito peruigilare mero, 740

Inde cito passu petitur Lucretia, cuius

Ante torum calathi, lanaq; mollis erat.

Lumen ad exiguum famulae data pensa trahebant,

Inter quas tenui sic ait illa sono.

Mittenda est domino, nunc nunc properate puellae, 745

Quam primum nostra facta lacerna manu.

- Quid tamen audistis, nam plura audire potestis,
 Quantum de bello dicitur esse super:
 Postmodo uicta cades, melioribus Ardea restas
 750 Improba, quæ nostros cogis abesse uiros.
 Sint tantum reduces, sed enim temerarius ille
 Est meus, & stricto quolibet ense ruit.
 Mens abit, & morior quoties pugnantis imago,
 Me subit, & gelidum frigora pectus habet.
 755 Desinit in lachrymis, inceptaq; fila remittit,
 In gremio uultum deposuitq; suo.
 Hoc ipsam decuit, lachrymæ decuere pudicam,
 Et facies animo dignaq; parq; fuit.
 Pone metum ueni coniuæ ait, illa reuixit,
 760 Deq; uiri collo dulce pependit onus.
 Interea iuuenis furiales regius ignes
 Concipit, & cæco raptus amore furit.
 Forma placet, niueusq; color, flauiq; capilli,
 Quicq; aderat nulla factus ab arte decor.
 770 Verba placet, & uox, & quem corrumpere non est,
 Quoq; minor spes est, hoc magis ille cupit.
 Iam dederat cantus lucis prænuntius ales,
 Cum referunt iuuenes in sua castra pedes.
 Capitur attonitos absentis imagine sensus,
 775 Ille, recordanti plura magisq; placent.
 Sic sedit, sic culta fuit, sic flamina neuit,
 Iniectæ collo sic iacere coma.

Hos habuit uultus, hæc illi uerba fuerunt,

Hic color, hæc facies, hic decor oris erat.

Ut solet a magno fluctus languescere flatu,
Sed tamen a uento, qui fuit, unda tumet.

775

Sic quamuis aberat placitæ præsentia formæ,

Quem dederat præsens forma, manebat amor.

Ardet, & iniusti stimulis agitated amoris,

Comparat indigno uimq; metuinq; toro.

780

Exitus in dubio est, audebimus ultima dixit,

Viderit, audentes forsq; Venusq; iuuat.

Cœpimus audendo Gabios quoq; talia fatus,

Ense latus cinxit, tergaq; pressit equi.

Accipit ærata iuuenem Collatia porta,

785

Condere iam uultus sole parante suos.

Hospis ut hospes init penetratia Collatini,

Comiter excipitur, sanguine iunctus erat.

Quantum animis errorem inest, parat inscia rerum

Infœlix epulas hostibus illa suis.

790

Functus erat dapibus, poscūt sua tempora somnum,

Nox erat, & tota lumina nulla domo.

Surgit, & aurata uagina liberat enses,

Et uenit in thalamos nupta pudica tuos.

Utq; torum pressit, ferrum Lucretia mecum est,

795

Natus ait regis, Tarquiniusq; uocor.

Illam nihil, neq; enim uocem uiresq; loquendi,

Aut aliquid toto pectore mentis habet.

Sed tremit, ut quodam stabulis deprensa relictis

800 Parua sub infesto, cum iacet, agna lupo.

Quid faciat; pugnet; uincetur foemina pugnans,

Clamet; at in dextra, qui uetet, ensis erat.

Effugiet; positis urgentur pectora palmis,

Tunc primum externa pectora tacta manu.

805 Instat amans hostis, precio, precibusq; minisq;

Nec prece, nec precio, nec mouet ille minis.

Nil agis, eripiam dixit per crimina uitam,

Falsus adulterij testis adulter ero.

Interimam famulum, cum quo deprensa fereris,

810 Succubuit famæ uicta puella metu.

Quid uictor gaudes; hæc te uictoria perdet,

Heu quanti regnis nox stetit una tuis.

Iamq; erat orta dies, sparsis sedet illa capillis,

Vt solet ad nati mater itura rogam.

815 Grandeuumq; patrem fido cum coniuge castris

Euocat, & posita uenit uterq; mora.

Vtq; uident habitum, quæ luctus causa requirunt,

Cui paret exequias, quoue sit icta modo.

Illam diu reticet, pudibundaq; cælat amictu

820 Ora, fluunt lachrymæ more perennis aquæ.

Hinc pater, hinc coniux lachrymas solatur, & orant,

Indicet, & coeco flentq; pauentq; metu.

Ter conata loqui, ter desinit, ausaq; quarto,

Non oculos ideo suscipit illa suos.

LIBER SECVNDVS.

Hoc quoq; Tarquinio debebimus, eloquar inquit, 825

Eloquar inſœlix dedecus ipſa meum.

Quodq; p̄teſt narrat, reſtabant ultima, fleuit,

Et matronales erubere genæ,

Dant ueniam factõ genitor, coniuxq; coactæ,

Quam dixit ueniam uos datis, ipſa nego. 830

Nec mora, cælato fixit ſua pectora ferro,

Et cadit in patrios ſanguinolenta pedes.

Tunc quoq; iam moriens, ne nō procūbat honeſte,

Reſpicit, hæc etiam cura cadentis erat.

Ecce ſuper corpus communia damna gementes, 835

Obliti decoris uirq; paterq; iacent.

Brutus a deſt, tandemq; animo ſua nomina fallit,

Fixaq; ſemianimi corpore tela rapit.

Sullantemq; tenens generoſo ſanguine cultrum,

Edidit impauidos ore minante ſonõs. 840

Per tibi ego hunc iuro fortem, caſtumq; cruorem,

Percq; tuos manes, qui mihi numen erunt,

Tarquinium profuga pœnas cum ſtirpe daturum,

Iam ſatis eſt uirtus diſſimulata diu.

Illa iacens ad uerba oculos ſine lumine mouit, 845

Viſaq; concuſſa dicta probare coma.

Fertur in exequias animi matrona uirilis,

Et ſecum lachrymas, inuidiamq; trahit.

Vulnus inane patet, Brutus clamore Quirites

Conuocat, & regis facta nefanda refert. 850

Tarquinius cum prole fugit, capit annua consul
 lura, dies regnis illa suprema fuit.
 Fallimur: an ueris prænuntia uenit hirundo,
 Et metuit, ne qua uersa recurrat hyems?
 855 Sæpe tamen Progne nimium properasse quereris,
 Virq; tuo Tereus frigore latus erit.
 Iamq; duæ restant noctes de mense secundo,
 Marsq; citos iunctis curribus urget equos.
 Ex uero positum permanfit Equiria nomen,
 860 Quæ deus in campo perspicit ipse suo.
 Iure uenis Gradiue, locum tua tempora poscunt,
 Signatusq; tuo nomine mensis adest.
 Venimus in portum, libro cum mense peracto,
 Nauiget hinc alia iam mihi linter aqua.

P V B L I I O V I D I I N A S O

N I S F A S T O R V M L I

R E R T E R T I V S .

BELLICE, depositis clypeo paulis
 per & hasta, (ue comas,
 Mars ades, & nitidas casside sol
 Forsitan ipse roges, qd sit cū Marte
 A te, qui canitur, nomina mensis habet, (poeta,
 5 Ipse uides manibus peragi fera bella Minerva,
 Non minus ingenuis artibus illa uacat.